

Politik Vasiyet

Çeviren M. İLKER

Partinin bürokratik oligarşisi nedir? Sovyet toplumunda nasıl bir yer işgal eder? Neden ayrıcalıklı bir durumdadır? Devleti ve halkı nasıl yönetir? Resmi görüş «Kulakların bir sınıf olarak tasfiyesinden» sonra Rusya'da antagonist olmayan üç sınıfın varolduğu şeklinde idi ve hâlâ öyledir: İşçiler, kolхозlardaki köylüler ve devletin ücretli işçileri. Gerçekte, bu sonuncular hiç bir zaman homojen bir sınıf oluşturmadılar. Bir yanda hiç bir güçleri olmayan, hiç bir şeyi ve hiç bir kimseyi yönetmeyen, emirler veremeyen, ya da yasal yaptırımı olan kararlar alamayan parti üyeleri, sıradan memurlar bulunmaktadır. Öte yandan yetkilerle donatılmış, girişimleri, kuruluşları, ekonominin tüm dallarını politikayı, kültürü, günlük hayatı ve iç ve dış ilişkilerinde başlı başına devleti —tüm bunları örgütleyen ve yönlendiren partiyi daha sözkonusu etmiyoruz— görevliler bulunmaktadır. Bunlar emirler verebilmekte ve kanun kuvvetinde kararlar çıkarabilmektedirler. Sosyalist toplum hayatının her hayat alanını yöneten ve iktidarın tamamını tekelleştiren yönetici sınıfını oluşturmaktadır.

Partinin bu bürokratik oligarşisi parti ve devlet mekanizmasının her kaldırıcını denetlemekte ve üzerinde egemenliğini sürdürmektedir. Öyle görünmektedir ki, bu yönetici grup 1930'ların başlangıcında kesin bir gizliliğin kurumsallaştırılması gereğini duydu.

ŞEREFLİLER LİSTESİ

Gerçekte bunun işlevi Parti'nin bürokratik liderliği ile halkın öbür grupları arasında bir sınır çizgisi çekmektir. Gizlilik bu liderliğin dış dünyadan kendini çekip ayırmasının ve içsel yerleşikliğini sağlamlaştırmasının güvencesini teşkil etti. Böylece personelini, kazalardan, çalkantılardan, denetlenemeyen ya da güvenilir olmayan dış kaynaklı sızmalardan kendini koruyabilecekti. Bu egemen sınıfın ay-

rıcalıklı statüsü ifadesini «Çarist Şerefliler Listesi» sisteminin yeniden canlanışında buldu, yani partinin sonsuz güvenini kazanmış, devlet ve parti içinde sorumlu yerleri ayrı, seçme bireyler listesi düzenlenmesinde.

Böylece «Şerefliler Listesi»nin üyelerine çalışan kitleler üzerinde kurumsallaştırılmış ayrıcalıklı bir yer kazandırılmış oluyordu. Parti'nin bürokratik oligarşisini bundan böyle işçilerin kendileri hakkındaki düşüncelerinden kendini soyutlamakta ve onları değersiz görmeyi alışkanlık haline getirmekte idi. Faaliyeti gerek Parti gerekse toplum denetiminden uzak, apayrı ve özerk bir alana yerleşmişti. Bu oligarşi doğal olarak resmileşmeyen hukuki ve maddi ayrıcalıkların sağlama bağlamak için zorunlu olarak yönetime ait malları sessiz sedasız kullanma yollarını aramaya başladı. Böylece yararlanılan avantajlar, yüksek maaşlar, elden ele dolaşan 'zarflar', dükkanlarda bulunmayan yiyeceklerin tahsis yoluyla alınması, özel kantinler geniş ve bazen lüksçe seçilmiş daireler, bahçeli, çiçekli tenis kortlu, yüzme havuzlu, arabalı villalar, özel şoförler ve şahane dinlenme evleri bulunmaktadır.

Komünist Partisi'nin, Marksizmin önceden görmediği belli bir geçiş yolundan sosyalizme sürüklediği Rusya'nın çalışan kitlelerinin Lenin'in ölümünden sonraki yıllarda Parti bürokrasisinin üst kademelerinin sınırsız güçlerine bağımlı kalışları, SBKP(B) statüsünde de yer alan toplumu örgütleyici ilke demokratik merkezîyetçiliğin daha sonra gelişmemesi olgusunda yatan derin nedenler nelerdir? Neden parti liderliğinin merkezîyetçiliği demokrasiyi bir hamlede yuttu ve ancak dışsal, tamamen biçimsel bir şekilde koruyabildi?

Nedenler 1917'nin devrim ortamından kaynaklanan "Rus tipi sosyalizme geçiş"te yatmaktadır. Nüfusun büyük bir çoğunluğunun köylü ve küçük buruvalardan oluştuğu bu

İktisaden geri kocaman ülke eski yöneticilerini yozlaşmasından ve ekonomik çöküntü koşullarını yaratan yetersizliklerden ötürü a-laşağı etmişti ve şimdi inanılmaz güçlüklerle karşılaşmakta idi. Ekonomiyi çabucak geliştirmek ve yenilemek, gerici kırsal burjuvazinin direnişini bastırmak, güçlü ve tehlikeli kapitalist ülkelerle çevrili bir ortamda tutunabilmek için son derece geniş maddi kaynakların yanı sıra merkezileşmiş, örgütlenmiş dev çabalar gerekliydi. Gittikçe kötüye giden uluslararası ilişkiler arasında ülkeyi yıkımdan koruyacak kısa ekonomik gelişme dönemlerinde öylesine bir merkezi örgütlenme gerektiriyordu ki, sosyalist demokrasi için uzun vadeli eğitim, «Kulaklarla sosyalizmin giderek bütünleştirilmesi», tamamen hesap dışı kalıyordu. Bu açıdan Lenin ve Bukharin'in planlarını düzeltmekte ve NEP'i sona erdirmekte Stalin haklı idi. Fakat aldığı tüm tedbirlerde son derece zalim ve insanlık dışı olan devlet ve parti hiyerarşisinin tez elden oluşturulmasına imkan veren de bu oldu.

Ancak bu, sadece merkezî idarî liderlik kademelerinin kaçınılmaz sistemi idi. Sadece yönetmek değil, fakat aynı zamanda ülke ekonomisinin yeni baştan inşası da gerekliydi. Endüstrinin yeniden kurulması, ordunun ve aygıtının yaratılması çok pahalıya mal oluyordu. Ama, tarımın dönüştürülmesi, endüstri de birçok yeni alanlarının ve yeni bilimsel kuruluşların kurulması için daha da büyük kaynaklar gerekliydi. Dış kredi elde etmek imkânsız olduğundan, kaynaklar yalnız iç borçları yükseltmekle değil, işçi, köylü ve memurların işgücünü doğrudan sömürmekle bulunmasıydı. Eğer kapitalizmin başlangıcında bir ilk birikim gerekiyorsa, geri kalmış, harap bir ülkede de buna tekabül edecek bir dönem zorunludur. Endüstri de devlet artık değere doğrudan doğruya kendisi sahip çıkmakta idi. Stalin 'SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları' adlı el kitabında komünizmin koşullarında değer yasasının varlığını yitireceğini iddia ederken yanılmakta idi. Bununla o, piyasada gerçekleşen mübadele değerini anlıyordu. Gerçekte ise hangi biçimi olursa olsun, bir ürünün değeri her zaman üretiminde harcanan emek miktar ile maddi sonucu arasında mutlak nesnel bir ilişkiyi temsil eder.

ARTIK DEĞERİN KADERİ

Bunun içindir ki hiçbir zaman artık - değer ortadan kalkmaz. Eğer komünist bir toplum üretim harcamasını dikkate almayacak olursa ekonomik kargaşalığın içine batacaktır. Sadece ürünlerin mübadele değeri değil, üretim sürecinde yaratılan artık - değer de toplumsal üretimin her aşamasında kendini gösterir. Üretken emekte ne kadar çok düşünsel, bilimsel ve teknik emek bulunursa, fiyatları hem işçinin işgücünü yenilemesi bedelini, hem de sosyalist girişimin sermayesini yeniden üretme bedelini aşan mallar üretilir. Eğer üretilen mal toplumda buna tekabül eden bir talep yaratıyorsa, sorunun püf noktası, artık - değer kimin elinde kalacağıdır? İşçinin elinde mi (eğer bir küçük üretici ise), yoksa yanında çalıştığı mülkiyet sahipleri topluluğunda mı? ki bu da küçük çapta üreticilerden meydana gelen bir topluluk ya da burjuva devletinde bir büyük girişim ya da bir sosyalist devlet olabilir.

Sovyet toplumunun geniş ölçekli endüstrisinde sonucu durum meydana gelir. Merkezî parti - bürokratik devlet aygıtı, ticaret yoluyla ürünün değerini gerçekleştirir ve kendi ihtiyaçları için kullanır: Büyük kısmını toplumsallaşan ulusal ekonominin inşası ve genişlemesi için, ama bir-kismini de parti bürokrasisinin yüksek kademelerinin maddî ayrıcalıklarını artırmak için.

Bu artık - değere devlet iki yoldan el koyar: İşçilerin ve memurların ücretlerini sabitleştirmek ve devlet ticaretinde satılan ürünlerin fiyatını sabitleştirmek. Her iki halde de, gerek devlet gerekse başı çeken grup tarafından ücretli ve ücretsiz işçiler zararına bir yararlanım sözkonusu olmaktadır. Devlet ticaretinde marksizm fiyat düzeyleri bazen ürünün üretiminde harcanan işgücünün devlete malolma düzeyinin birkaç kat üzerinde tespit edilmektedir. Buna karşılık verilebilecek en düşük ücretler ödendiği için, gelir ihtiyaçları ucu ucuna karşılar. Bu iş hayatı moralini düşürmekte işçilerin ek işlerde çalışmaya ya da bazen ülkenin kanunlarını çiğnemek pahasına tamamlayıcı gelir kaynaklarını araştırmaya itmektedir.

Büyük kitledeki bu güvensizlik ya da güven eksikliğine karşılık belirli grupların aşırı yüksek geliri vardır - bunlar ordu ve en başa-

nı bilim adamları ile sanatçıları da kapsayacak şekilde, devlet ve parti bürokrasisinin en üst tabakasıdır.

Durum tarım alanında daha bir kötüdür. İlke olarak tarım kooperatifleri üretici güçlerin, toprak, teçhizat, mekanik tarım araçları ve hayvanların kullanımında tam yetkiye sahiptir, dolayısıyla emeklerinin ürününe de sahip olarak bunları karşılıklı anlaşma ve karşılıklı yarar temeline göre devlete satma durumundadır. Aynı zamanda kendi yöneticilerini ve örgütleyicilerini seçerek kendi kendilerini yönetir oldukları varsayılmıştır. Oysa gerçekte Stalinist yönetim kolektif çiftliklerin örgütlenmesinde ta başından beri yukarıdan aşağıya empoze edilen bir rejim uyguladı. Kolektif çiftlikler yürütme komitesinin tarım işleri bölümünün aldığı planlar çerçevesinde ürünlerini ektiler, bölge parti komitesince atanan bir başkana tabi kıldılar, gerekli üretimin dağılımı devletin ihtiyacı ve çıkarı doğrultusunda tespit edilen fiyatlar temel alınarak yapıldı. Tesbit edilen talep çoğu kez o kadar yüksekti ki kolektif çiftliklerin kapasitelerini aşmakta idi, böylece alınan ödül elle tutulur olmaktan uzak, hattâ bazen çok küçüktü. Üstüne üstlük 1930'ların ikinci yarısından bu yana kolhoz köylülerinin özel toprakları ve geliştirme hakkı kısıtlandı. Köylüler herhangi bir yerde hayvanları için ot biçme hakkından yoksun bırakıldılar. Bu koşullarda, hayatlarını başka yerlerde kazanmanın imkânlarını araştırmaları ve şehirlere gidip oralarda çalışmaları doğaldı. Bu insan gücü akışını durdurmak için kolhoz köylülerinin ellerinden pasaportları alındı ve kolektif çiftliğin başkanından ve yerel siyasî patronlardan izin almadan köylerini terk edebilme hakları esirgendi.

Gerçekte Stalinist liderlik kolektif çiftlikleri, öncelikle Avrupa Rusyasının kuzey kısımlarını harap etti ve kendi işine hiç bir ilgi duymayan bir kolhoz köylülüğü yaratıldı. Sadece toprağın çok daha zengin olduğu güney ve güneydoğuda köylüler sefaletlerinden kurtulabiliyor ve bazen de belli bir refaha erişebiliyordu.

EKONOMİ - RESMÎ SIR

Endüstri ve tarımın iktisadî koşulları bu şekilde komünizm ideali ve parti programı ile çarpıcı bir karşıtlık oluşturuyordu. Çok geç-

meden bürokrasinin üst kesimi gerçek durumu şehir ve taşrada çalışanların oluşturduğu çoğunluktan gizlemeye başladı ve ülkedeki ekonomik sürecin işleyişini bir sır haline soktu. SSCB ekonomisinin durumu, yalnız dünya kamuoyu ve burjuva muhaliflerden değil, ilerici ülkeler proletaryasının sempatiyle bakan üyelerinden de, hem de daha büyük bir gizlilikle saklandı. Ancak ekonomi marksizmin ana kavramlarından biri olduğundan, ondan söz etmemek ve onun hakkında yazmamak imkânsızdı; böylece ekonomiden sadece ülkenin üretici güçlerinin gelişimi anlaşılmasına başlandı. Yeni madenler, ya da yeni kazılar, fabrikalar, atelyeler enerji istasyonları ve demir yolları ile oralarda harcanan işgücü ekonomi anlamında değerlendirildi. Ancak ekonomi kelimesinin gerçek anlamında ekonomi 'yedi mühürü bir kitap'tan başka bir şey değildi. Ekonominin halk kitlelerinden böyle gizlenmesi, böylece devletin ekonomik tedbirlerinin sormusuzluğu ve denetimden bağımsızlığı, Devlet iktidarının, bir Parti bürokrasisine dönüşmesinin kitlelerden koparak onların üzerine yükselmesinin başlıca nedeni ve başlangıç noktasıydı. Her türlü suistimale yer verecek biçimde çalışanların yoksulluğu ile Parti bürokratik kadronun yönetici tabakasının büyük refahı arasındaki eşitsizliği yaratan bu idi.

Sosyalizmin teorik ilkesi olan 'herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre' ilkesi zaten çok önceden pratikte çarpıtılmıştı. Ortalama bir işçinin emeği, verimli de olsa, kendisinin dikkate değer yetenekleri de olsa, düşük bir değerlendirmeye tabi idi. Öte yandan 'nomenclatura'dan (şerefli listesi) kişiler belli bir ustalıkları olmasa, küstahlıkları ve bürokratik yöntemleri ile aslında zarar bile verseler, yüksek maaş aldılar. Bütün bunlar toplum hayatımızın şüphesiz içsel toplumsal çelişkileridir.

Bu çelişkiler toplumun yönetici sınıfının geniş emekçi kitlelerini sömürmesi temeline mi dayanmaktadır? Şüphesiz 'nomenclatura'nın resmî makamları aileleri ile birlikte istisnai bir hayat yaşamaktadırlar. Çünkü gizli yasal yardımlar yoluyla, gündelikli işçiler, kolektif çiftçiler ve devlet memurlarının yarattığı belli bir artık-değere yararlanmaktadır. Bu düşük ücretli halk, yönetici sınıfın olağanüstü zenginliğini yansıtan gerçeklerle kar-

şı karşıya gelince, sınıf ayrımlarına özgü bir nefret, kıskançlık ve horlanma duygusuna kapılacaktır.

Parti bürokrasisinin ayırdedici özellikleri çok öncesinden boy göstermeye başlamıştı - yüzeyde saygıdeğer tavırları ve despotça korku uyandıran huyları ile besili bir görünüm. Bu, öndegelen bütün parti görevlilerinin böyle olduğu anlamına gelmez. Aralarında ayrıcalıklarını kullanırken kanaatkâr olmasını ve kendini tutmasını bilebilen birçok ılımlı ve saygıdeğer insan da vardır. Ne yazık ki buna karşın bir sürü parti satrabı da vardır. Moskova'dan ne kadar uzak olurlarsa, öncelikle güney doğuda, hegemonya tutkuları o kadar artmaktadır. Leninist sadelik ve demokrasi anlayışını bile unutmışlardır ve yıldönümü yazıları ve söylevlerinde bu canlandırılmaya çalışılsa bile kendileri zerre kadar bile etkilanmemektedirler. Beria ve Bogirov mahkemeleri içlerinden bazılarının, hem de en yüksektekilerin, suç işlemekte nerelere kadar tırmanabildiğini göstermiştir.

Fakat parti bürokrasisinin üst kademelerinin faaliyetlerindeki en tehlikeli yön, kişisel taşkınlıkları değil, devleti gereği gibi yönetmekteki yetersizlikleridir. Parti çevreleri, partinin kesinlikle bürokratik özelliğinden ötürü, içsel uyusukluklarını ve muhafazakârlıklarını, yerleşik hayat biçimini koruma çabalarını, liderliğin varolan toplumsal ilişki ve ilkelerdeki sert değişimlerden duyulan kaygıları gittikçe artan bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Sovyet bürokratlarının çok büyük bir çoğunluğu kanun biçimine sarılmayı, herhangi bir tedbirin kararlaştırılması, kendi maddî çıkarlarını güvence altına almak için bundan yararlanmasını bilmektedirler. Bu doğal olarak toplumun siyasal yapısını da belirlemiştir. Teorik temelleri Marx ve Lenin tarafından atılan Proletarya Diktatörlüğü hızla parti bürokrasisinin tepesini oluşturan grupların diktatörlüğüne dönüşmüştür.

Otuzlarda, Kulakların tasfiyesinden sonra, her biri kendi «politik çıkarları» çerçevesinde örgütlenmiş iki tip mülkiyet biçiminin - yanlış olarak halk mülkiyeti diye adlandırılan devlet mülkiyeti ile kollektif köylü ve kooperatif mülkiyetinin birlikte ortaya çıkmasına karşın, ülke bürokratik tarzda örgütlenmiş tek bir parti tarafından yönetilmekte idi ve hâlâ da öy-

ledir. Bu «iktidar Sovyetlere» sloganına ya da daha çok, 'işçi temsilcileri' ve 'köylü sovyetleri'nin iktidarını toptan yozlaştırdı.

Bu bürokrasi «nomenclatura hiyerarşisi» ile birlikte ülkeyi Sovyetler aracılığıyla değil parti kuruluşları aracılığı ile yönetir: Merkez Komite, öbkomlar (bölgesel komiteler), yöresel komiteler ve bunların idarî bölümleri. Tüm bu devlet kuruluşları «Sovyet» olarak adlandırılır ve sovyet oldukları kabul edilir; ancak bunlarca kullanılan iktidar, ancak şu anlamda sovyet iktidaridir: Bu kuruluşları yönetenler parti bürokrasisinin üst kademelerini oluşturan, nüfusun tamamı tarafından «doğrudan, gizli ve eşit» seçimlerle seçilen sovyet temsilcileridirler. Fakat hepsi görevlerine ne halkça, ne halkın toplumsal örgütlerince ne de emekçilerin toplumsal görüşlerince getirilmiştir; sadece parti bürokratik kanallarınca getirilmişlerdir. Buna karşın herkes onları desteklemeye ve seçmeye zorunludur.

Sadece parti üyeleri değil, fakat toplum şu ya da bu hizmetlerinden ya da parti bürokrasisi liderliğine körü körüne boyun eğmekteki ustalıktan ötürü başka temsilciler de sovyetlere seçilirler. Bu temsilciler yürütme kurulunun çeşitli idarî bölümlerinde de bulunabilirler, şu ya da bu sorun üzerine yürütülen görüşmelere katılırlar. Ancak bu sorunlar İspol-koms'ların (yürütme kurulları) idarî bölümlerinde (parti bürokratik liderliği ve hatta bazen en üst merkezce) kendi inisiyatifleriyle ya da yeni baştan açacağı tartışmalarla hiçbir şeyi değiştiremez. İşlevi zorunlu olarak halkla ilişkide bulunmak, dilekçeleri, şikâyetleri özellikle kişisel mahiyette olan şikâyetleri kabul etmek ve bu başvuruları bürokratik liderliğe teslim etmekten —ki bu isteklerin tatmin edileceği anlamına gelmez— ibarettir.

Yüksek sovyete seçilen ve oturumlara katılan temsilciler için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Oturumlara katılırlar, konuşmalar yaparlar ama o konular daha önce parti çevrelerince ele alınmış ve karara bağlanmışlardır. Görevleri varolan güçleri desteklemek ve verilen kararları kendi yöresel ya da meslekî alanlarında uygulamak için hitabet sanatlarını ortaya koymaktır. Böylece temsilcilerin seçimi, özden yoksun bir biçimdir, sovyet demokrasisinin bir parodisidir. Seçmen daha önce partice seçilmiş kişilere oyunu verir ve en so-

nunda seçilen aday, zaten başka aday olmadığı için seçilebilecek tek kişidir. Halk bunu anlamaktadır, ancak ne var ki vatandaşlık görevini yerine getirmiş olmak için, sonuçlarla hiçbir şekilde ilgilenmeksizin uysalca seçimlere gider. Bundan dolayıdır ki sovyet gücü ülkemizde sadece parti liderliğinin Sovyetler adı altında konu dışı baskılar sonucu seçilmiş temsilcilerince ülkeyi yönetmesi anlamında varolabilmektedir. Sadece partiden olmayan vatandaşlar değil, ama alelade parti üyeleri de hiçbir siyasal hakka sahip olmayanlar arasındadır. Herhangi bir biçimde ve her türlü politik sürtüşmenin üstünde siyasal fikir ayrılıklarına izin verilmez ve en katı acımasız tedbirlerle bastırılır. Yazar A. Yaskin'in ustaca işaret ettiği gibi parti üyeleri seneler öncesinden politik «katmanlara» dönüşmüşlerdir bile.

Ancak bundan ulusal önemi içeren kararlar üzerine parti içinde politik mücadele olmadı. Çıkarılmamalıdır. Bu mücadele vardır, ama parti ve hükümet bünyesinde saklı kalmak kaydı ile gizli kapaklı devam eder. Çalışan halk buna hiçbir şekilde katılmaz. Sonucu, karar duyurularından ya da yanlış olması muhtemel veya karşı güçleri de kapsayacak şekilde şu ya da bu tarafça ustaca yaydırılmış söylentilerden öğrenirler. Diğer bir deyişle, ülkenin siyasî hayatında demokrasi diye bir şey yoktur. Politika tıpkı ekonomi gibi belki de ondan daha fazla bir sırdır.

Politik güçlükler böyle bir atmosferde kaçınılmazdır. Ülke uzun zamandır üst parti liderliğinin dar çemberinin diktatörlüğüne boyun eğmiş durumdadır; bu suistimalinde güçlük çekmedikleri üstün gücü çıkarlarına göre kullanabilen birtakım kişilerin diktatörlüğü biçimini alır. Böylece 1934'de Stalin en çok göze batan muhaliflerini ortadan kaldırmaya başladığı vakit, aynı zamanda kendisinin yükselmesine ve uyguladığı idarî yöntemlere karşı çıkan kendi çevresini de tasnife gitmişti. Gözaltına alma ve tasnif ortamı baştan başa ülkeyi etkisi altına almıştı. Birçok kurumlara, ortaklıklara, teşebbüslere ve hattâ apartman dairelerine, güvenlik görevlileri yerleştirildi. Ya polis baskısından korktuklarından ya da şahsî emellerinden ötürü, yüzlerce yurttaş utanç verici muhbirlik rolünü kabullendi. Bu muhbirler böylelikle güçlerin masum insanları lekelemekte ve kendi hesaplarına başarı

hanelerindeki rakkamları çoğaltmasını bildiler.

Bu gibi casusluk ve asılsız ithamlar kampanyasından sonra, sınırsız gücün nasıl kötüye kullanılabileceğinin bir üçüncü safhası Yezhov ve Beria isimleri ile ilintili olarak yaşadı. Bu devre boyunca milyonlarca sovyet vatandaşı, işkencelerin, asılsız suçlamaların kurbanı oldu ya da birçoğunun, açlık, bitkinlik ve hastalıktan yok olduğu toplama kamplarında senelerce hapse mahkûm edildi.

Orta halli vatandaşlara uygulanan bu kitle sindirme hareketini haklı göstermek için Stalin, sınıf mücadelelerinin sosyalizmi gerçekleştirmeye çalışan bir ülkede devam edeceği ve hattâ uzun bir dönem, yeni bir toplum kurulana ve yerine oturana kadar bu çelişkilerin şiddetleneyeceği iddialarını taşıyan özel bir teori yarattı. Zalimce sömürülmekten ve en başta faşist Almanya olmak üzere diğer kapitalist ülkelerin savaşı körükleme tehlikesinden işçilerin bezmiş olması karşısında Stalin, çalışan kitleleri bölmek ve siyasî açıdan çoğunluğu azınlığın karşısına almak suretiyle parti bürokrasisi üzerindeki gücünü sağlamlaştırma umudunu taşııyordu. Polis örgütü aramalara başladı ve yaklaşık şehirli nüfusun onda biri dış düşmanlarla işbirliği ve ihanetle itham edilerek tutuklandı; böylece serbest kalan onda dokuz korku içine terk edildi ve sosyalist sistemi tehdit eden bir tehlikenin varolduğu imajı uyandırıldı. Amacı parti bürokrasisinin üst grubuna karşı baş eğmeyi aşlamak ve gücüne sadakatlarını sağlamaktı.

Polis teşekkülünde, parti kartı taşıyan ve kariyerist tutkularından ya da ahlak anlayışı diye bir şey bırakmayan o korkudan etkilenen birçok kişi tutuklulara en şiddetli zorbalığı uygulamaya hazırды. Hapisanelerde ve toplama kamplarında Hitler'inkine oranla daha az sayıda işkenceci ve sadist bulunmasına karşın, ilk olarak aralarında hiçbir fark olmadığı söylenebilir. Faşistler esas olarak Maidenek ve Auschwitz'deki işgâl edilmiş toprakların yurttaşlarını ortadan kaldırırken, Stalin'in polisleri ve gardiyanları hünerlerini kendi hemşehrileri üzerinde uygulamaktaydılar. Stalinist baskı mekanizmasından söz edildiğinde kesin bir sessizlik hüküm sürerken, tüm halkları mahveden faşistlerin ülkemizde uluorta sö-

vülmesinin nedeni budur. Zamanın birçok iş-kencecileri bugün halâ serbesttirler ve bol emekli maaşlarından yararlanmaktadırlar.

IDEOLOJİSİZLEŞTİRME

Sovyet toplumunun esasını teşkil eden bürokratik merkezîyetçilik, zorunlu olarak sistemin ideolojik niteliğini de etkilemekteydi. Verili bir toplumsal sistemin ideolojisi daima o toplumun gözünde sistemin olumlu yanlarını ülküselletirmek, olumsuz yanlarını örtbas etmek suretiyle bu sistemi haklı çıkarmak amacıyla yaratılır. Sovyetler Birliği'nde, ideolojinin yaratılması ve propogandası yalnızca, politik ve ekonomik durumların gözardı edilmesi esaslı çerçevesinde diktacı yöntemlerle ülkeyi yöneten parti bürokrasisi liderliğince yerine getirilir. Bu propogandayı halk arasında da yaparlar. Ülke herkesi dışarda bırakan ve ezen bir ideolojinin baskısı altındadır. Bütün basın ve sansür yalnızca partiye bağımlıdır ve devletin elindedir. Toplantı ve gösteri hakkı devletin tekelindedir ve Onun tarafından düzenlenir. Böyle bir toplumda fikir özgürlüğünün en ufak bir izine bile raslanamaz.

Böylelikle eleştiri ve araştırma öğelerinin sözkonusu yönetici ideolojide yeri yoktur. Eleştirilecek tek şey, bireysel olgular ve kişilerdir; o da eğer yüksek mevkî sahibi değilse. Varolan toplumsal düzenin temellerini, iktidarın örgütlenişini yöneten ilkeleri ve toplumsal hayatın liderliğini eleştirmeye kalkmak sert cezaların tehdidi altında yasaklanmıştır. Bundan dolayı, ne toplum içinde ne de partide serbest tartışma yoktur. Yirmilerin politik tartışma günlerini bugün büsbütün efsane gibi görmektedir.

Bu dogmalaşmış ideoloji gün be gün basında ve liderlikçe yapılan kamusal duyurularda ortaya konulmakta ve yüksek öğrenim kurumları ile parti okullarında gençlere öğretilmektedir. Siyasî açıdan saf ve tecrübesiz kişiler bunları körü körüne bir inançla kabul etmekte, bir bakıma onlar da bu saflık ve tecrübesizliğin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bazıları da, genellikle parti üyeleri, üyelik gereklerine ya da işlerine sadık kalmak için kendi kendilerini iknaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte, bu ideolojik propoganda birçoğunu manevî boşluğa, zihni durgunluğa ve şüphecilğe sürüklemekte ve hattâ sinikliğe

kadar götürmektedir. Uzun bir süredir, bazen tamamıyla akıldışı olabilen her türden akım ve modaya verimli bir zemin yaratılması pahasına ülkenin toplumsal bilincini de ideolojısizleştirmekte epey yol alınmış durumdadır. Bu ise toplumun varolan iç dirliğini sağlamlaştırmak bir yana, onu zayıflatıyor olmalıdır.

BİR KÜÇÜK . BURJUVA DÜNYASI

Ülkeye uzun süredir hâkim olan maddî ve ideolojik ilkeler toplumun ahlâk yapısında da belirleyici olmaktadır. Ebedî bir hayatla ödüllendirilmek için iyilik yapmayı ve adil davranmayı öneren geleneksel dinî ahlâk anlayışı yeni toplumun büyük çoğunluğunun gözünde değerini yitirmiş durumdadır; ne var ki, resmî ideolojik propogandanın sağuk soyutluğu şimdi bazı kesimlerin kendilerini eski dinî simgelere kaptırmasına yol açıyor. Yeni maddeci ahlâk anlayışı ne teorik bir analize tabî tutulmuş, ne de felsefî ve tarihî bir dayanağa bağlanmıştır. Hiç kimse üzerinde sağlıklı bir izlenim uyandırmayan, anlamsız, dogmatik sloganların tekrarına bırakılmış durumdadır. Dahası, maddî ilişkiler sovyet toplumunda sık sık ahlâk dışı kalıntı ve eylemlere gebedir. Bir yanda parti bürokrasisinin yönetici grupları ve ailelerinin ferah koşulları, fazlasıyla bireysel doyuma ve bencilliğe, sıksık da çarpıklıklara yol açmaktadır. Devlet mülkünü kullanarak, talan ederek daha geniş refahın yollarını aradıkça, ahlâkî yıkıma ve bazan açıkça suç işlemeye sürüklenmektedirler. Bu, aileleri yüksek yaşama düzeylerine alışmış yaldızlı gençliğin temsilcileri bazan basında yerilmekte ya da mahkemelerde hüküm giymektedirler, ama bu bir şey değiştirememektedir.

Öte yandan şehir ve kırdaki çalışan insanların içinde bulundukları yetersiz koşullar, sık sık onları küçük çapta hırsızlık ve dolandırıcılıkla yaşama düzeylerini yükseltme yollarını denemeye itmekte, bunu sonucu alkolikleşme, karı ve çocuklarına kötü davranma, aile kavgaları, işten kaçmalar, kabadayılık ve sık sık da anlamsız cinayetler biçiminde yansıtmaktadır. İlginç olan nokta, bu suçları işleyerek aile ocaklarını söndürenlerin sadece sefaletle kapılmış insanlar değil, bir işi olan, işleri de iyi giden, ama buna karşın karılarını

terk eden, bıçak çeken, yokluğun değil ama eğitim eksikliği ve ahlâk çöküntüsünün yarattığı insan olmasıdır. Bazen bu sadist bir barbarlığa kadar varır; bir keresinde iki kişinin ziyaretçiler ve gelip geçenlerin hayatına kâğıt oynadıkları görülmüştü.

Sovyet nüfusunun orta tabakaları az çok daha iyi bir durumda görünebilir. Çok yüksek bir hayat düzeyinde değildirler, ama kendileri ve aileleri için normal bir hayat yaşayabilecek kadar kazanırlar. Ancak kesinlikle bu orta katmanların ahlâk bilincidir ki, sovyet hayatının olumsuz bir yanını daha açıkça ve en belirgin çizgileriyle gözler önüne sermektedir: Gerçek anlamda demokratik içerikten ve onun sonucu olması gereken etkin yurttaşlık görevlerinden yoksunluk. Bu ilgisizlik, sovyet toplumuna bağlı kişileri, kişisel aile sorunları ile ve bir küçük burjuva hayatı sürdürme ile uğraşır duruma sokmaktadır. İşiyile ilgili sorunlar dışında, sıradan sovyet vatandaşı, öncelikle özel mülkiyete, iyi bir daireye, bahçeli bir kır evine, bir televizyona, elbiseler ve buna benzer şeylere sahip olmayı düşünür; bunun için para biriktirir, bunlarla akraba ve komşularına karşı öğünür. Bu kişiler, kelimenin tam anlamıyla sovyet küçük burjuvazisinin birer temsilcileridir.

Herhangi canlı demokratik bir ruhtan, fikir ve ifade özgür olduğundan yoksunluk ve tüm ideolojinin dogmatik karakteri kaçınılmaz bir şekilde bu toplumun insanlarını günlük hayatlarında atomize eder ve başka insanlara karşı ilgisiz, duygusuz yapar. Hiç şüphesiz bazı aileler ya da profesyonel gruplar vardır ki birlik içindedir ve üyelerine mânevî destek sağlamaktadırlar. Fakat bunlar sadece ahlâkî kaygısızlık ve yalnızlık çölünde kaybolup gitmiş vahalardır. Birlik halinde bir aileleri ya da yakın dostları olmayanlar patronları olan soğuk bürokratlar ya da vurdum duymaz komşularından öte hayatta başka ufukları olmayan kişilerdir. Eğer bir bahtsızlıkla karşılaşacak olsalar, yardıma hazır ya da istekli pek az kişi bulacaklardır.

Genel olarak, Sovyetler Birliği vatandaşları gerçek bir sovyet demokrasisinden ya da onun doğuracağı toplumsal ilişkilerden tamamen habersizdirler. Böyle bir toplumun politik ve toplumsal hayatı, merkezileşmiş bir bürokratik sistem, ahlâkî ve ideolojik ilkeleri ise,

aynı derecede otoriter ve resmîdir. Kendini rejime adanmış bilinçli vatandaş topluluğunun büyük çoğunluğunun hayalinde «Marksist-Leninist» bir dünya yaşar, ancak yaşadıkları dünya küçük burjuvaziden başka bir şey değildir.

Ülkemizde süregelen tüketim malları ve kişisel zenginliğe olan açlık, sadece belli ahlâkî ve ekonomik ilişkilerden ötürü değildir. Daha başka derin tarihî nedenleri olsa gerekir. 1869'da Herzen eski bir dosta yazdığı ilk mektubunda şöyle demektedir: «Barut fıçısı tüm burjuva dünyasını altüst ettiğinde, duman dağılıp yıkıntılar ortadan kalktıktan sonra, çok az farklı bir başka burjuva dünyası doğmaya başlayacak. Çünkü bu dünya iç gelişimini tamamlamamıştır ve şimdiki zamanın dünyasıdır ve hiçbir yeni kuruluş yoktur ki gelişmede ve tamamlanmakta onunla yarışsın.»

Rus tipi sosyalizme geçiş kendine has bir özelliğe sahipti: Otokratik ve feodal rejime ve dolayısıyla onun genel ulusal çöküntüsüne organik bir bağı olan burjuvazinin zayıflığı, Rusya'da kapitalizmin gelişimini daha başlangıç noktasında kesmişti. Rus halkı kendini hiçbir zaman normal kapitalist ilişkiler ortamında bulmadı ve öyle bir ortamı yaşamadı. Bu eğilimin içsel öznel bir varlığı olmasına karşın, nesnel tarihî gelişim seyri içinde tatmin olunmadı. Tam tersine üretim araçlarının özel mülkiyetine çabucak son verilmesiyle sert bir biçimde ezildi. Rus burjuva dünyası hiçbir zaman içsel olarak tamamlanmamıştı ve doğaldır ki sosyalist üretimin ve komün hayatının kurallarının izin verdiği ölçüde bu durum sosyalist dünyada su üstüne çıkmaktadır. Böyle bir dünyaya dönüş açıktır ki imkânsızdır. Yine de her sovyet vatandaşının kalbinde baskı altında yaşadığı için zaman zaman patlak vermekte ve yeni bir toplumun gelişmesine ciddî engeller çıkarmaktadır.

PERSPEKTİFLER

Bunlar Ruslara özgü sosyalizme geçişi ilk deneyen ve yarım yüzyıldır da sürdüren bir halkın toplumsal hayatının olumsuz görüntüleridir. Tüm bu olumsuz yönler yaklaşık otuz yıl süren Stalinist liderlik döneminin kaynaklanmaktadır. 1953'de Stalin'in ölümünden sonra toplumda görülür değişiklikler

olmaktaydı. Kanunların yaptırım gücü tekrar geri gelmiş ve tamamıyla suçsuz insanları halkın düşmanları gibi göstermek, gizlice yargılamak, toplama kamplarına yollanmak ya da idam etmek girişimleri sona ermişti.

Ancak bu yolda, toplum yapısı gerçekten değişmiş miydi? Bu soruya olumsuz cevap vermek gerekir. Dün olduğu gibi bugün de devlet gücü parti bürokrasisinin üst liderliğinde toplanmış durumdadır. Politik durumlar yine çalışan halktan gizlenmektedir. Ne sendikalar ne de başka örgütler üretimin yönetiminde şu, ya da bu şekilde söz sahibi olamamaktadırlar. Çalışan halk önceden seçilmiş bulunan sovyet temsilcileri için seçimlerde sandık başına gider ve yine önceden olduğu gibi merkezî ve bölgesel komiteler için atanan yürütme ve fabrika komite bakan ve başkanları temsilciler adına yönetimlerine devam ederler. Yönetici grubun aşırı zenginliğiyle, işçilerin, memurların ve kollektif çiftçilerin son derece düşük gelirleri arasındaki çarpıcı karşıtlık varlığını sürdürmektedir. Bundan dolayı, önceleri olduğu gibi şimdi de bir dizi suç işlenmektedir. Önceleri olduğu gibi toplumsal bilinç, yukarıdan empoze edilen ve hiçbir eleştirel incelemeye bağlı olmayan resmî kavramların baskısı altındadır. Tüm bunlar toplumsal ahlâk dışılık denen olayın nedenleri olmaya devam eder. Sovyet vatandaşları, demokraside gerçek eğitimin hiçbir çeşidini göremezler. En yüksek otoritenin direktiflerine uysalca boyun eğmesini bilirler ve tek düze hayatlarını memur ve küçük-burjuva olarak yaşayıp giderler. Devletçe ileri sürülen yönetici ilkelerdeki değişmezliğin içsel ve dışsal nedenleri vardır. İçsel nedenler temelde şunlardır: Stalin tarafından yerleştirilen ve eğitilen parti bürokrasisinin üst kademesi, hiçbir hesap vermeye dayanmayan sınırsız, denetimsiz güçlerini ya da politik ve ekonomik kararların gizliliğini veya yasal ve maddî ayrıca-

lıklarını ortadan kaldırmayı imkânsız görmektedirler. Bu duruma bütünüyle alışmışlardır. Ve tüm bunların gerçek sosyalist demokrasiyle içler acısı bir çelişki içinde olduğunu kavrayamamakta ya da kavramaz görünmeye çalışmaktadırlar. Bu durumda doğaldır ki, Kruşçev'in kısmen de olsa «nomenclatura»nın refahını kısıtlama çabaları elle tutulur sonuçlar vermekten uzak oldu. Buna izin vermediler.

Devletin yönetim ilişkilerinin sürekliliğinin korunmasındaki bir dış neden, kapitalist dünyanın ön saflarında, yepyeni, güçlü ve son derece saldırgan bir gücün, ABD'nin belirmesidir. Bu SSCB devletinin savunmaya çok büyük masraflar ayırmasına ve sert politik denetimini, ekonomik ve politik gizliliği ve kendi sınırsız gücünü elden bırakmamaya çalışmasına yol açtı.

Ülkedeki varolan durumu değiştirmek için üst liderlikte radikal bir değişim zorunludur. Tabanın bu işe ön ayak olmasını beklemek imkânsızdır. Çalışan kitleler boyun eğmeye o kadar alışmışlardır ki, yönetici kadroları, Lenin'in hayatının son yıllarında sovyet toplumu için öngördüğü görevlerin gerçekleştirilmesine zorlayamamaktadırlar.

Komünizm sadece, üretici güçlerin, üretkenliğin ve maddî kültürün gelişimi demek değildir. Komünizm her şeyden önce, sosyalist demokrasinin ve ülkelerinin birer yurttaşı olmaları sıfatıyla halk kitlelerinin, işçilerin hayatın her alanında kendi kendilerini yönetme ilkesi çerçevesinde özgür etkinliğinin zafere ulaşması demektir. SSCB'deki şimdiki rejimin temel özelliğini meydana getiren, sosyalist demokrasinin körkünç çarpıtılması ile kademeli ve bilinçli bir savaş için bir atılım yapılmadığı sürece komünizme yirmi yılda ya da bugünkü duruma göre yüz yılda kavuşmak mümkün olamayacaktır. Şimdiki normal koşullarda, tek mümkün rejim, olsa olsa komünizmin bir parodisi olacaktır. ■